

Підсумки візиту президента Туреччини Р. Т. Ердогана до Росії 4 вересня 2023 року

Проаналізовано основні результати та геополітичний контекст візиту президента Р. Т. Ердогана до Росії 4 вересня 2023 року.

Висновки

1. Попри відсутність конкретних результатів нинішніх переговорів, Туреччина продемонструвала своє прагнення відігравати ключову роль медіатора в переговорах між Україною, державами Заходу та Росією.

2. Відновлення «зернової угоди»¹ в попередній версії є малоймовірним в умовах небажання РФ повернутися до ініціативи, пошуку альтернативних морських коридорів для транспортування продовольства з України та ініціювання РФ, Туреччиною та Катаром нових форматів надання продовольства для найбільш бідніших держав Африки. Останні можуть отримати підтримку з боку профільних структур ООН.

3. Звинувачуючи Україну та Захід у недотриманні зобов'язань у рамках «зернової угоди» та «навмисних атаках» на цивільну інфраструктуру, Росія послідовно намагається дискредитувати їхню позицію на переговорах з потенційними медіаторами, зокрема Туреччиною, і так виправдовує для себе продовження агресивної війни проти нашої держави.

4. РФ активно використовує розширення постачання енергоресурсів, будівництво супутньої трубопровідної інфраструктури та об'єктів атомної енергетики в Туреччині для отримання важелів впливу на позицію турецького керівництва, також і щодо війни проти України.

Візит президента Р. Т. Ердогана до Росії відбувся 4 вересня 2023 р. Двосторонні переговори проходили в м. Сочі у розширеному та вузькому форматах. Це перша офіційна зустріч глав двох держав після президентських виборів у Туреччині (28 травня 2023 р.) та фактичного завершення Чорноморської зернової ініціативи (17 липня 2023 р.) через відмову Росії продовжувати участь у домовленостях.

Уряд Туреччини запрошував В. Путіна прибути з офіційним візитом, проте

¹ Терміни *Чорноморська зернова ініціатива*, *«зернова угода»*, *«зернова ініціатива»* вживаються як синоніми (авт.).

дата зустрічі президентів неодноразово переносилася. Президент РФ з низки причин намагається уникати закордонних поїздок, зокрема йдеться про виданий 17 березня 2023 р. Міжнародним кримінальним судом ордер про підозру, а також спробу державного замаху, вчиненого «групою Вагнера» 23-24 червня 2023 р.

У публічній частині переговорів глави Туреччини та РФ окреслили основні аспекти актуального стану міждержавних відносин, зосередившись, серед іншого, на можливостях продовження Чорноморської зернової ініціативи, перспективах мирних переговорів та обміні полоненими між Україною та Росією.

За результатами переговорів президенти Туреччини та Росії провели спільну **пресконференцію**.

Основні тези виступу В. Путіна:

- обсяги двосторонньої торгівлі між державами зростають (у 2022 р. – на 86 %);

- туристичні потоки з РФ до Туреччини збільшуються;

- будівництво АЕС «Аккую» триватиме: буде побудовано чотири енергоблоки потужністю 800 МВт кожний, перший планується запустити в 2024 р.;

- Росія запропонувала створити на території Туреччини регіональний газовий хаб. У зв'язку з цим ВАТ «Газпром» передало компанії «Боташ» проєкт дорожньої карти щодо реалізації відповідної ініціативи. Планується започаткування спільної робочої групи, узгодження правових рамок функціонування хабу, схем здійснення торгів та передачі газу;

- РФ готова повернутися до «зернової угоди» за умови виконання своїх вимог. Коридори для проходження суден у рамках цієї ініціативи не повинні використовуватись у військових цілях;

- завдяки значному урожаю (за підсумками 2023 р. – це близько 130 млн т зерна) та великому експортному потенціалу (близько 60 млн т зерна) РФ готова самостійно забезпечити продовольчі потреби найбільш вразливих держав без участі України;

- Туреччина, Катар та Росія нібито готові реалізувати ініціативу, згідно з якою за фінансової підтримки Катару на потужностях Туреччини переробити на борошно 1 млн т зерна й транспортувати його до шести найбільш вразливих держав Африки;

- Росія протягом найкоротшого терміну може надати 25–30 тис. т зерна на безоплатній основі для шести найбільш вразливих держав Африки;

- Росія готова до мирних переговорів, але для реалізації будь-яких нових мирних ініціатив у війні з Україною необхідна участь РФ.

Основні тези виступу Р. Т. Ердогана:

- Туреччина сподівається на відновлення «зернової угоди» після врегулювання усіх проблем;

- «зернова угода» відіграла значну роль у вирішенні світової продовольчої кризи;

- Україна повинна пом'якшити свій підхід до реалізації «зернової ініціативи» та надсилати більшість продовольства до найбідніших держав Африки;
- Туреччина готова зробити свій внесок у пошук можливостей мирного врегулювання та завершення конфліктів у регіоні, зокрема в Сирії, на Південному Кавказі.

Геополітичний контекст зустрічі

Зустріч президентів Туреччини та Росії відбулася на фоні відновлення активних бойових дій в акваторії Чорного моря, що сталося після того, як 17 липня 2023 р. РФ декларувала свій вихід із Чорноморської продовольчої ініціативи (частину акваторії Чорного моря РФ та Україна оголосили небезпечною для судноплавства; Росія, неодноразово застосовуючи ракети та БПЛА, завдала нищівних ударів на півдні України по морських портах, портовій та зерновій інфраструктурі; військові України вразили російський десантний корабель і танкер, транспортну інфраструктуру країни-агресорки). Крім того, 13 серпня 2023 р. РФ вдалася до показового перехоплення турецького судна «Сукру Окан» неподалік від територіальних вод Туреччини. Уряд Туреччини засудив дії Росії лише через кілька днів.

Попри твердження керівництва Туреччини про успішне функціонування «зернової ініціативи», Росія послідовно намагається применшувати її роль. Однак, незважаючи на позицію РФ, Туреччина прагне відновити дію «зернової угоди», про що може свідчити активність нового міністра закордонних справ Туреччини Хакана Фідана. Так, напередодні переговорів між Р. Т. Ердоганом та В. Путіним глава турецького зовнішньополітичного відомства 25 серпня 2023 р. здійснив візит до України, під час якого відбулися зустрічі з Президентом України В. Зеленським, прем'єр-міністром Д. Шмигалем, міністром закордонних справ Д. Кулебою та представниками кримськотатарського народу.

На початку вересня 2023 р. Х. Фідан відвідав Москву, де провів перемовини з міністром закордонних справ РФ С. Лавровим та міністром оборони С. Шойгу. Перед цим МЗС Росії заявило про альтернативну «зерновій угоді» ініціативу щодо спільного з Туреччиною та Катаром постачання власного зерна для найбідніших держав Африки. МЗС України у зв'язку із цим 31 серпня 2023 р. опублікувало заяву, у якій закликала Туреччину «використати свій авторитет задля запобігання спробам Росії знову порушити міжнародні зобов'язання та шантажувати світ новими продовольчими кризами».

Зустріч Р. Т. Ердогана та В. Путіна також була сигналом до поновлення безпосереднього діалогу між двома державами на найвищому рівні щодо регіональної безпеки на фоні загострення ескалації в зонах конфліктів:

- у Карабаху (блокада Азербайджаном Лачинського коридору, неефективність «миротворчого контингенту» у запобіганні гуманітарної кризи, заява глави уряду Вірменії Н. Пашиняна про «стратегічну помилку», що призвела до залежності Вірменії від безпекових гарантій РФ);

- на півночі Сирії (ескалація збройного протистояння між арабськими племінними угрупованнями та Сирійськими демократичними силами; спроби РФ налагодити відносини Туреччини з адміністрацією Б. Асада);

– у Лівії (громадянська війна, що триває).

Цікаво, що напередодні зустрічі турецького та російського президентів заступник міністра оборони РФ Ю.-Б. Євкуров побував у Сирії та Лівії (адміністрація генерала Х. Хафтара). Військовопосадовець, зокрема, запевнив місцеві проросійські еліти в тому, що Росія й надалі надаватиме їм свою підтримку.

Віталій Ярмоленко
 центр зовнішньополітичних досліджень
 Національний інститут стратегічних досліджень